

Liberaal Manifest

Voor vrijheid en verantwoordelijkheid

Definitief concept 24 april 2026

Voorwoord

Dit Liberaal Manifest is geschreven op initiatief van een brede vertegenwoordiging van leden van de VVD. Een initiatief genomen in een periode dat meerdere stromingen binnen de VVD de behoefte uitspreken voor een breed gedragen en verbindende visie. Een buitengewoon groot aantal leden heeft bijgedragen door inbreng te leveren via bijeenkomsten, thematische netwerken, ingezonden teksten en andere communicatievormen.

Wij willen iedereen bedanken die aan dit Liberaal Manifest heeft meegewerkt. Dat zijn naast de thematische netwerken ook de klankbordgroep, en de fracties in de Tweede Kamer, Eerste Kamer en het Europees Parlement. Daarnaast bedanken wij het Algemeen Secretariaat van de VVD en de TeldersStichting voor de ondersteuning. Ook spreken wij onze dank uit naar het Hoofdbestuur voor hun opdracht en hun steun gedurende het gehele proces. En tot slot danken wij natuurlijk al onze leden!

Dit Liberaal Manifest is geschreven om ons op koers te houden en om de discussie binnen de VVD levend te houden. Wij nodigen de leden uit dit Liberaal Manifest ook ter discussie te blijven stellen en aan te passen als de tijd en onze inzichten daarom vragen. Tegelijkertijd nodigen wij nadrukkelijk het Hoofdbestuur uit dit manifest altijd als leidraad te laten fungeren voor toekomstige verkiezingsprogramma's.

De leden van de kerngroep en de schrijvers,

Alies ter Kuile
Caspar van den Berg
Ewald van Vliet
Iwein Borm
Liesje Schreinemacher
Martin van Hees
Robin Bremekamp
Simone Richardson
Bart van Reeken
Jorn Janssen
Karel Wijdeveld

Nanning Mol, voorzitter

Inhoud

1	Inleiding	3
2	Liberaal beginselen	5
3	Democratische rechtsstaat	8
4	Ontwikkeling en ontplooiing	11
5	Burgerschap en verbinding	14
6	Veiligheid en geopolitiek	17
7	Welvaart	20
8	Gezonde mensen in een gezonde wereld	22
9	Aan de slag!	25

1 – Inleiding

Liberalen, aan de slag!

Liberalen zijn optimisten. Mensen die vooruit durven te kijken, mogelijkheden zien in elke uitdaging, en niet bang zijn om verantwoordelijkheid te nemen voor het maken van moeilijke keuzes. Daarmee is de liberale geest onverschrokken, ontvankelijk en innovatief. Die houding heeft de basis gelegd voor het vrije, gelukkige en welvarende Nederland zoals wij dat nu kennen.

Dat Nederland moeten we beschermen. Overal ter wereld worden politieke stromingen dominanter die vijandig staan ten opzichte van vrijheid, democratie en de onafhankelijke rechtspraak. Ook in ons eigen land staat de vrijheid van het individu onder druk, neemt de tolerantie ten opzichte van elkaar in hoog tempo af en neemt maatschappelijke onvrede toe.

Liberalen, we moeten aan de slag! We hebben generaties keihard geknokt om te kunnen leven in een land waar iedereen zichzelf kan zijn, zijn eigen keuzes kan maken en zijn eigen pad kan kiezen. Waar we het vanzelfsprekend vinden dat we respect hebben voor elkaar en waar we begrijpen dat met vrijheid ook verantwoordelijkheid komt. Verantwoordelijkheid om voor elkaar te zorgen en elkaar te beschermen.

De wereld verandert. Maar dat doet hij altijd, elke dag. En in die altijd veranderende wereld kiezen wij positie. Voor een sterk Nederland dat zijn inwoners en hun vrijheid beschermt. Voor een ambitieus Nederland met een ijzersterke concurrerende economie dat tot de top van de wereld blijft behoren!

Om samen te werken aan een nóg mooiere toekomst, werpen we in dit Liberaal Manifest een frisse blik op de liberale verworvenheden. We richten ons vizier op het Nederland van morgen en geven een wenkend perspectief op alles wat het liberalisme ons te bieden heeft.

Dit Liberaal Manifest kiest voor een nuchtere en optimistische koers voor Nederland. We kiezen voor de kracht van het individu én van de samenleving. Zo bouwen we samen aan een sterk Nederland dat stevig is verankerd in een sterk Europa, en aan welvaart en gezondheid die ook voor toekomstige generaties houdbaar zijn.

Als wij willen dat ook onze kinderen kunnen opgroeien in een land dat vrij, veilig, schoon en welvend is, moeten we investeren en offers durven maken. Zo werken wij aan een Nederland dat in 2048, als de VVD zijn honderdste verjaardag viert, een inspirerend voorbeeld voor anderen is.

Dát is onze stip op de horizon. De exacte weg ernaartoe is nog onzeker – en dat is oké. De vrijzinnigheid die gepaard gaat met het liberale denken vragen niet om een vastomlijnd plan. We laten de ruimte die nodig is voor nieuwe inzichten, initiatieven en innovaties. Zo blijven we wendbaar en veerkrachtig op de thema's die voor het Nederland en de liberaal van morgen van belang zijn.

In dit Liberaal Manifest kiezen wij bewust voor twee leidende uitgangspunten, die samen de rode draad vormen door het hele manifest: een kleine, effectieve overheid die doet wat nodig is en betrokken burgers die verantwoordelijkheid nemen voor zichzelf, voor elkaar en voor de samenleving.

De thema's in dit Liberaal Manifest

De thema's van dit manifest vertegenwoordigen actuele en toekomstige vraagstukken. Zo biedt het Liberaal Manifest een kompas voor de uitdagingen van vandaag en voor de mogelijkheden van morgen. De thema's in dit Liberaal Manifest zijn: liberale beginselen, democratische rechtsstaat, ontplooiing en ontwikkeling, burgerschap en verbinding, veiligheid, welvaart en gezonde mensen in een gezonde wereld.

Het thema **Liberale beginselen** biedt een stevig fundament voor een liberale bespreking van belangrijke maatschappelijke uitdagingen. Individuele vrijheid is ons hoogste goed, maar vrijheid is niet vrijblijvend. Vrijheid impliceert verantwoordelijkheid én verantwoordelijkheid beschermt zowel vrijheid als de waarden die haar dragen — verdraagzaamheid, sociale rechtvaardigheid en gelijkwaardigheid — en zo de samenleving die wij nastreven.

Het thema **Democratische rechtsstaat** concludeert dat het behoud van onze liberale waarden vraagt om een effectieve overheid. Alleen een goed functionerende rechtsstaat met duidelijke regels, onafhankelijke rechtspraak en betrokken burgers kan vrijheid beschermen tegen willekeur en machtsmisbruik.

Het thema **Ontplooiing en ontwikkeling** laat zien dat individuele vrijheid pas betekenis krijgt wanneer mensen daadwerkelijk in staat zijn hun talenten te ontwikkelen. Wij streven naar een samenleving waarin mensen zoveel mogelijk voor zichzelf kunnen zorgen. De conclusie is dat goed, toegankelijk en praktijkgericht onderwijs essentieel is voor persoonlijke ontplooiing, innovatie en economische kracht, en daarmee voor een veerkrachtige samenleving.

Het thema **Burgerschap en verbinding** concludeert dat onze liberale democratie verdient dat burgers zich betrokken voelen en hun verantwoordelijkheid nemen om deze te beschermen. Vrijheid vraagt om actieve deelname, gedeelde waarden en wederzijdse verbondenheid van alle Nederlanders.

Het thema **Veiligheid** leert ons dat vrijheid niet vanzelfsprekend is. De conclusie luidt dat Nederland weerbaar moet zijn; nationaal én internationaal. Door samenwerking met bondgenoten, versterking van Europese economische en militaire slagkracht, en aandacht voor interne veiligheid beschermen we onze vrije manier van leven.

Het thema **Welvaart** concludeert dat een vrije en sterke economie ruimte nodig heeft om te ademen. Minder complexe regels, en meer aandacht voor uitvoerbaarheid en effectiviteit zijn noodzakelijk om ondernemerschap te faciliteren, afhankelijkheid te verminderen en duurzame welvaart te creëren. Wij streven naar een samenleving waarin werken écht loont, zodat een fatsoenlijk bestaan mogelijk is zonder steun van de overheid.

Tot slot laat het thema **Gezonde mensen in een gezonde wereld** zien dat gezondheid en leefkwaliteit van belang zijn voor het daadwerkelijk leven in vrijheid. Daaronder vallen niet alleen goede zorg en een gezonde leefomgeving, maar ook respect voor natuur en dieren, die van waarde zijn en bijdragen aan onze kwaliteit van leven. De overheid kan niet alles oplossen. Door bewuste keuzes, eigen verantwoordelijkheid en onderlinge betrokkenheid houden we Nederland ook in de toekomst gezond, vrij en sociaal rechtvaardig.

2 – Liberale beginselen

Vrijheid is geen middel tot een hoger doel, maar is in zichzelf van essentiële waarde. Dát is het credo van het liberalisme. Vrijheid is onze leidraad en hoofdwaarde. Toch is vrijheid niet absoluut en is er meer nodig. We kennen nog vier andere liberale kernwaarden: verantwoordelijkheid, verdraagzaamheid, sociale rechtvaardigheid en gelijkwaardigheid.

Vrijheid van individu en natiestaat

De ‘liber’ in liberalisme verwijst naar de vrijheid van het individu. Dát is ons allerhoogste goed. Maar waarom is vrijheid zo belangrijk?

Vrijheid geeft ons de mogelijkheid zelf invulling te geven aan ons leven en daar de verantwoordelijkheid voor te dragen. Wat voor de één een waardevolle keuze is, is dat voor een ander mogelijk niet. Het liberalisme beschermt de vrijheid van het individu tegen druk vanuit de maatschappij én de overheid. Zo kan iedereen de keuzes maken die hij of zij wil maken.

Waarborgen van het vrije individu

De staat heeft hierin twee taken: ten eerste het waarborgen van de vrijheid van het individu, en ten tweede het waarborgen van omstandigheden zodat de burger voor zichzelf kan zorgen. Zo mag niemand in de ontwikkeling worden belemmerd op basis van godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, ras, geslacht, handicap, seksuele gerichtheid of door willekeur van de overheid. En tegelijkertijd heeft de overheid ook een taak bij het beschermen van de individuele vrijheid tegen inbreuken door anderen. Wij pleiten voor een kleine, efficiënte overheid die uitblinkt in haar kerntaken en bij het stellen van regels zo veel mogelijk vrijheid laat.

Een vrije natie

Voor het behoud van individuele vrijheid is het essentieel dat ook de natiestaat vrij is. Dit vraagt om de moed om zelf in te durven staan voor onze onafhankelijkheid, onze democratische instituties en processen, en onze liberale waarden. De bescherming van onze vrijheid vraagt ook om internationale samenwerking. Vrede, veiligheid en voldoende materiële middelen zijn belangrijke voorwaarden om in vrijheid te kunnen leven. Deze voorwaarden kunnen wij minder eenvoudig in ons eentje garanderen. Het behoud van de vrijheid van Nederland en onze bondgenoten staat bij samenwerking dan ook steeds voorop.

Verantwoordelijkheid

Met vrijheid komt verantwoordelijkheid. Onze eerste verantwoordelijkheid is die voor onszelf. We zijn in beginsel verantwoordelijk voor de keuzes die we maken en de gevolgen daarvan. De overheid springt bij waar noodzakelijke voorzieningen voor iedereen niet op initiatief van de samenleving tot stand komen.

Verantwoordelijkheid voor elkaar

Wij hebben ook een verantwoordelijkheid voor elkaar. Soms hebben we een steuntje in de rug nodig. Een goed georganiseerde en hechte gemeenschap is belangrijk. Wij streven naar een staat die de voorwaarden schept waarbinnen burgers voor zichzelf (kunnen) zorgen. De overheid is er immers om haar burgers te dienen.

Daarbij dragen we verantwoordelijkheid voor het bewaren van de sociale orde. Daarom gaan wij ervan uit dat Nederlanders actief deelnemen aan de maatschappij.

Wij hebben ook een verantwoordelijkheid ten opzichte van volgende generaties. Liberalen lossen

problemen nú op, zodat die niet op de schouders van onze (klein)kinderen terechtkomen. Onze ambitie is dit prachtige land in nog betere staat door te geven.

Als afzonderlijke burgers kunnen wij onze gedeelde vrijheid niet zelf beschermen. Hiervoor rust een verantwoordelijkheid bij de politiek. Die heeft de taak te zorgen voor een eerlijke en effectieve overheid. Zij bewaakt de wet en de liberale kernwaarden, zodat wij in vrijheid kunnen leven.

Verdraagzaamheid

Wanneer je vrijheid hebt, gun je deze ook aan anderen. Iedereen mag een eigen levensweg volgen, aangezien vrije en persoonlijke keuzes je tot een autonoom en authentiek individu maken. De liberale maatschappij kenmerkt zich door pluriformiteit en diversiteit. Het waarborgen van deze aspecten vraagt niet alleen om bescherming vanuit de overheid. Het vraagt ook om individueel respect voor de persoonlijke vrijheid van anderen en dus om wederzijdse verdraagzaamheid.

Verschillen brengen ons verder

Een diversiteit aan perspectieven vormt geen obstakel, maar is juist de motor van vernieuwing. Door naar elkaar te luisteren, leren we van elkaar. We hebben in Nederland bedrijven, organisaties, media en verenigingen die onafhankelijk opereren van de overheid. Deze instituties lossen veel problemen op zonder dat de overheid zich ermee hoeft te bemoeien. Het draagt ook bij aan betere overheidsbesluiten: hier botsen en ontstaan nieuwe ideeën, met een sterke vertegenwoordiging van maatschappelijke belangen. Zo dragen al die perspectieven bij aan de best mogelijke beslissingen.

Respect voor elkaars individuele vrijheid betekent niet dat we alles van elkaar moeten verdragen. Verdraagzaamheid is geen doel op zich. Wij staan gedrag dat niet verenigbaar is met onze democratische en liberale waarden niet toe. Ondernijning van de liberale waarden vormt daarmee een grens van onze verdraagzaamheid.

Sociale rechtvaardigheid

Sociale rechtvaardigheid houdt in dat iedereen volwaardig aan de maatschappij kan deelnemen. Hoewel vrijheid iedereen toekomt, heeft niet iedereen voldoende kansen om voor zichzelf te zorgen of om zich te ontwikkelen, bijvoorbeeld vanwege ziekte, tegenslag of een moeilijke start. We willen die mensen helpen zo goed mogelijk zelfstandig aan de maatschappij deel te nemen. Voor zelfontplooiing moet aan twee voorwaarden worden voldaan:

De eerste voorwaarde is een goede leefomgeving. Een omgeving die niet alleen veilig en ordelijk is, maar waarin we ook verantwoordelijkheid kunnen nemen voor elkaar.

De tweede voorwaarde is de beschikbaarheid van voldoende materiële middelen. Dit betekent bijvoorbeeld dat we een samenleving moeten hebben waarin iedereen die voltijds werkt op eigen kracht een woning kan betalen en iedereen toegang heeft tot gedegen onderwijs en adequate essentiële zorg. In een sociaal rechtvaardige samenleving hoeft niemand in de goot te slapen. Als iemand door tegenslag niet voor zichzelf kan zorgen, biedt de overheid steun om er bovenop te komen.

De rol van de overheid is hierbij niet grenzeloos. Wanneer de overheid verder ingrijpt dan nodig is voor zelfredzaamheid, wordt er een te groot beroep gedaan op de verantwoordelijkheid van anderen (in de vorm van belasting) en wordt de vrijheid van anderen te veel beperkt. Wij zien een rechtvaardige overheid als een kleine en effectieve overheid.

Gelijkwaardigheid

We zijn niet identiek, maar wel gelijkwaardig. Wij hechten waarde aan vrijheid en verdraagzaamheid juist omdat we allemaal uniek zijn. Ongeacht onze verschillen, verdient iedereen een gelijke behandeling voor de wet. We komen actief op voor mensen die worden gediscrimineerd op basis van godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, ras, geslacht, handicap, seksuele gerichtheid of door willekeur van de overheid.

Gelijkwaardigheid betekent niet dat we streven naar identieke uitkomsten voor iedereen. Als mensen de vrijheid en de middelen hebben om hun eigen pad te kiezen, beschouwen we verschillen in uitkomsten als rechtvaardig. Wie in vrijheid kiest, is in beginsel zelf verantwoordelijk voor het resultaat van die keuze.

Ook betekent gelijkwaardigheid niet dat iedereen dezelfde eisen mag stellen aan onze maatschappij. Het Nederlanderschap brengt zowel rechten als plichten met zich mee. Onze maatschappij hoeft zich niet te schikken naar degenen die er (nog) niet toe behoren.

3 – Democratische rechtsstaat

Wij willen dat mensen zo veel mogelijk vrij zijn hun eigen keuzes te maken. Een democratische rechtsstaat biedt daarvoor de beste mogelijkheden. Daar bepaalt de bevolking uiteindelijk wie de regels maakt en waar de overheid zich wel en niet mee bemoeit. Omdat er niet één mening is die de meerderheid krijgt en er regelmatig opnieuw wordt gestemd, moet de overheid luisteren naar de burgers en rekening houden met minderheden.

Scheiding van machten

De scheiding tussen de wetgevende, uitvoerende en rechterlijke macht voorkomt willekeur, biedt rechtszekerheid en helpt bij het beschermen van minderheden. Dat biedt voor inwoners, bedrijven en organisaties een stabiele en betrouwbare omgeving om in te leven. Iedereen die zich aan de regels houdt, hoort zich beschermd te voelen. Daarbij is een goede balans tussen die machten én een kritische pers van groot belang.

Liberale waarden

Vrijheid

De democratische rechtsstaat biedt ons de beste waarborgen voor een vrije, gelukkige toekomst. Een democratie met evenredige vertegenwoordiging beschermt tegen gedwongen conformisme en laat ruimte voor verschillen. Daarnaast zorgen rechtszekerheid, bescherming tegen willekeur, bescherming van eigendom en de nakoming van contracten voor een stabiele omgeving waarin economische welvaart kan bloeien. Die welvaart helpt op haar beurt bij het realiseren van andere belangrijke waarden, zoals gezondheid, onderwijs en veiligheid voor iedereen.

Verantwoordelijkheid

Vrijheid binnen een democratische rechtsstaat gaat hand in hand met verantwoordelijkheid. Burgers dragen verantwoordelijkheid voor hun eigen keuzes, maar ook voor het goed werken functioneren van de samenleving als geheel. Dat vraagt ook om een bepaalde houding: respect voor de wet, de bereidheid deel te nemen aan het democratische proces en oog voor de belangen van anderen. Tegelijkertijd rust er een verantwoordelijkheid op de overheid om haar macht zorgvuldig en terughoudend te gebruiken. Alleen wanneer burgers erop kunnen vertrouwen dat de overheid die verantwoordelijkheid neemt, kan vrijheid werkelijk worden gewaarborgd.

Verdraagzaamheid

De democratische rechtsstaat biedt ruimte aan verschil. Juist omdat mensen uiteenlopende overtuigingen, levensstijlen en belangen hebben, is verdraagzaamheid onmisbaar. Een liberale democratie erkent dat niemand het alleenrecht heeft op de waarheid en dat meningsverschillen niet hoeven te worden opgelost door dwang of uitsluiting. Door ruimte te laten voor afwijkende opvattingen en levenskeuzes, voorkomt de rechtsstaat polarisatie en beschermt zij minderheden tegen de macht van de meerderheid. Een vrije pers speelt daarin een belangrijke rol.

Dit vraagt ook om een neutrale staat. De overheid kiest geen partij tussen verschillende levensbeschouwingen, religies of overtuigingen, maar waarborgt dat iedereen zijn of haar leven vrij kan vormgeven binnen de grenzen van de wet. Juist door die neutraliteit kan de staat de vrijheid en gelijkwaardigheid van alle burgers beschermen.

Verdraagzaamheid betekent daarbij niet dat alles wordt toegestaan. Gedrag dat de vrijheid en veiligheid van anderen ondermijnt of de democratische rechtsorde aantast, wordt niet geaccepteerd.

Gelijkwaardigheid en Sociale rechtvaardigheid

De democratische rechtsstaat biedt door het uitgangspunt van rechtsgelijkheid de waarborg dat gelijke gevallen in beginsel gelijk worden behandeld. Dat het daarvoor niet uitmaakt welke godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, ras, geslacht, handicap of seksuele gerichtheid je hebt. Zo wordt de gelijkwaardigheid beschermd en is er ruimte om individuele verschillen te laten floreren. Hierdoor verkrijgt en behoudt de liberale democratie haar pluriforme karakter. Bovendien zorgt rechtsgelijkheid voor bescherming van de sociale rechtvaardigheid.

Horizon

Onze rechtsstaat behoort tot de beste van de wereld. Maar het kan nog beter.

Toegankelijkheid en begrijpelijkheid

Te veel goede bedoelingen leiden tot ingewikkelde regelgeving. De hoeveelheid en gedetailleerdheid ervan en de gezochte nuances maken de regels ontoegankelijk en vaak ook onbegrijpelijk. Mensen ervaren de toepassing ervan als willekeur. Door te vereenvoudigen zal er weer meer begrip, rechtszekerheid en draagvlak ontstaan. Ook als er daardoor minder nuances zijn. Beslissingen zijn dan makkelijker te nemen en beter uit te leggen. Zo nemen rechtvaardigheid en legitimiteit toe.

Reële verwachtingen

De overvloed aan regels wordt door veel mensen en ondernemingen ook ervaren als knellend. Daarnaast kunnen hoge verwachtingen met betrekking tot het oplossingsvermogen van politiek en overheid niet waar worden gemaakt, waardoor individuen en ondernemingen worden teleurgesteld. Dit schaadt het vertrouwen in de politiek en ondemocratische sentimenten krijgen daardoor meer aandacht.

Ons streven

We staan voor de rechtsstaat, voor een onafhankelijke rechtspraak, voor een integere ambtelijke dienst, voor een vrije, kritische pers, voor wetenschappelijke vrijheid en voor gedegen onderwijs.

Aanpakken

Wij willen dat beleid en regels in de praktijk ook echt werken. Daarom streven we naar uitvoerbaarheid en oplossingen die problemen structureel aanpakken, in plaats van brandjes blussen op korte termijn. Dat vraagt ook om een wezenlijke verandering in de politieke cultuur die zich te weinig richt op de lange termijn, fundamentele waarden en uitvoerbaarheid. Bestuurders dragen een voorbeeldfunctie. We vragen van de politiek daarom moed en daadkracht om problemen écht aan te pakken.

Gezond verstand

We willen dat regels eenvoudiger en begrijpelijker worden, met ruimte voor gezond verstand in uitzonderlijke situaties. Wie buiten zijn schuld tussen wal en schip dreigt te vallen, moet geholpen kunnen worden, terwijl misbruik juist zal worden tegengegaan. Sancties moeten in verhouding staan tot de gemaakte fout. Nodeloze regels schaffen we af. Zo verminderen we onnodige bureaucratie en vergroten we de begrijpelijkheid en het draagvlak.

Balans tussen machten

Wij streven naar een evenwichtige verhouding tussen de wetgevende, uitvoerende en rechtsprekende macht. De rechter bewaakt de rechtsstatelijke grenzen, maar neemt niet de plaats in van de democratische wetgever. Waar wetgeving noodzakelijk is, vervult de wetgever haar taak en laat dat niet over aan de rechtelijke macht. Tegelijkertijd mag de politieke meerderheid de rechtsbescherming van minderheden niet uithollen. Een vrije, kritische pers helpt

daarbij.

Ook in de verhouding tussen Nederland, de Europese Unie en internationale verdragen is een zorgvuldige balans nodig. Internationale samenwerking versterkt onze rechtsorde en onze veiligheid, maar mag de democratische legitimiteit niet ondermijnen.

Realistische verwachtingen

Wij staan voor realistische verwachtingen. We accepteren dat niet alles kan worden opgelost. Een belangrijke randvoorwaarde is dat nieuw beleid op middellange termijn bijdraagt aan welvaart of welzijn. Daarbij houden we zo veel mogelijk rekening met de directe én de indirecte kosten, en richten we ons niet te zeer op de korte termijn. We stoppen dus met overheidstaken die de overheid niet effectief kan vervullen. Zo ontstaat een overheid die compact en krachtig is én haar beloften kan waarmaken.

Voor de rechtszekerheid is het belangrijk dat mensen eenvoudig hun recht kunnen halen. We willen daarom een toegankelijk rechtssysteem en laagdrempelige geschillenbeslechting. Dat draagt bij aan de rechtvaardigheid.

Dicht bij de mensen

Tot slot leggen we bevoegdheden zo veel mogelijk op het niveau waar de betreffende kwesties het best kunnen worden opgelost: vaak is dat de provincie of de gemeente. Zo kunnen beslissingen worden genomen die dicht bij de mensen staan en wordt de band tussen inwoners en bestuurders versterkt.

4 – Ontwikkeling en ontplooiing

Wij streven naar een samenleving waarin mensen zoveel mogelijk voor zichzelf kunnen zorgen. Een samenleving waarin mensen niet structureel afhankelijk zijn van anderen of van de overheid, maar hun eigen weg weten te vinden en elkaar helpen waar nodig. Zelfstandigheid is geen overbodige luxe, maar is nodig om je eigen keuzes te kunnen maken.

Zelfstandigheid én ondersteuning

Een liberale samenleving vraagt om inwoners die daarin kunnen meedoen en verantwoordelijkheid durven te nemen. Verenigingen, maatschappelijke organisaties en informele netwerken zorgen voor verbinding en helpen ons een completer mens te zijn. Ook die verantwoordelijkheid is een kenmerk van de liberale levenshouding.

Tegelijkertijd erkennen wij dat vrijheid onderhoud vergt. Het besef daarvan en de bereidheid steeds weer die vrijheid te beschermen en ondersteunen, is deel van de verantwoordelijkheid van overheid én burger.

Vrije ontplooiing vereist vrije toegang tot informatie. Individuen bepalen zelf welke informatie zij tot zich nemen. Meninge n mogen vrij gedeeld worden. Vrijheid veronderstelt ook het vermogen om kritisch te denken. In een complexe informatiesamenleving is het daarom essentieel dat mensen verschillende informatiestromen kunnen wegen en beoordelen.

Liberale waarden

Vrijheid

Wij willen dat mensen niet alleen kansen krijgen, maar ook in staat zijn die kansen te benutten. Onderwijs vormt hierbij het fundament. Het biedt kennis en vaardigheden, én leert hoe je aanpast aan een veranderende wereld. Onderwijs maakt het ons mogelijk talenten te ontwikkelen en ons eigen leven richting te geven.

Verantwoordelijkheid

Het individu staat nooit los van zijn omgeving. Ieder mens maakt deel uit van een lokale en nationale gemeenschap. We willen daarom onderwijs dat niet alleen persoonlijke vaardigheden ontwikkelt, maar ook inzicht geeft in de eigen rol binnen de samenleving en de verantwoordelijkheden die daarbij horen.

Verdraagzaamheid

Mensen leren, groeien en ontwikkelen zich niet op dezelfde manier, in hetzelfde tempo of met dezelfde doelen. Verdraagzaamheid betekent dat we deze verschillen accepteren en respecteren, ook wanneer keuzes of overtuigingen afwijken van wat gebruikelijk is. Tegelijkertijd is verdraagzaamheid geen onverschilligheid. Zij vraagt om wederzijds respect en de bereidheid elkaar de ruimte te geven, binnen de grenzen van de democratische rechtsstaat.

Sociale rechtvaardigheid

Onderwijs biedt ook belangrijke praktische vaardigheden om een plek te vinden in de economie. Daarmee is onderwijs een voorwaarde voor persoonlijke ontwikkeling én voor sociale en economische mobiliteit. Het stelt mensen in staat zichzelf nuttig te maken en vooruit te komen op eigen kracht. Goed onderwijs is belangrijk om ook kinderen die opgroeien in minder gunstige omstandigheden voldoende kansen te geven op zelfstandigheid en ontplooiing.

Horizon

De wereld verandert snel. De moderne wereld vraagt om aanpassingsvermogen. Wie zich niet kan aanpassen, loopt het risico afhankelijk te worden van anderen.

Deze uitdaging geldt met name op het gebied van technologische ontwikkelingen. Technologie beïnvloedt bijna elk aspect van het dagelijks leven. Zij verandert de manier waarop we werken, reizen en communiceren. Zo kan kunstmatige intelligentie een krachtig middel zijn voor individuele ontplooiing en productiviteit. Hierbij zijn rechtsstatelijke waarborgen belangrijk, zodat we het individu blijven beschermen. Dit betekent dat eerlijke concurrentie, transparantie en zelfbeschikkingsrechten over data belangrijke uitgangspunten blijven. Zo houdt het individu zelf de regie en klontert de macht niet samen bij de staat of een individuele onderneming.

Snelle veranderingen

Mede hierdoor verandert ook de economie in een razend tempo. Demografische ontwikkelingen, nieuwe bedrijfsmodellen en veranderende markteisen zorgen ervoor dat steeds weer nieuwe vaardigheden worden gevraagd. Wij willen een samenleving van individuen die met deze veranderingen kunnen meegroeien.

Ook de informatievoorziening verandert voortdurend. In een wereld van overvloedige en soms tegenstrijdige informatie willen wij individuen die zelfstandig kunnen oordelen, vrij van overheidsbeïnvloeding en sturing door sociale media.

Tot slot hebben verschuivende geopolitieke machtsverhoudingen directe gevolgen voor werk en economische kansen. Samenwerkingen kunnen ontstaan of verdwijnen, en toegang tot grondstoffen kan veranderen. Dit alles vraagt om flexibiliteit en weerbaarheid van het individu. Door zich te blijven ontwikkelen kan het individu beter inspelen op een veranderende wereld.

Tegelijk moeten we niet vergeten dat kunstmatige intelligentie geen hamer kan vasthouden, niet kan verplegen en geen orde kan handhaven. Waar veel kennis- en administratief werk zal worden geautomatiseerd, zal de relatieve waarde van menselijke aandacht toenemen. Een deel van de kansenongelijkheid zal daardoor verdwijnen.

Ons streven

Het liberale streven is drieledig: we willen de kwaliteit van het onderwijs structureel verbeteren, ons richten op een hoogproductieve economie én ruimte creëren voor meer maatwerk, innovatie en persoonlijke ontwikkeling. Zo kunnen individuen zich een leven lang blijven ontplooiën en ontwikkelen. Onderwijs vormt het fundament van de kansen die een individu in het leven heeft. Het maakt een vrij en betekenisvol leven mogelijk, waarin mensen zelf richting geven aan hun toekomst. Basisvaardigheden zullen daarbij altijd van groot belang blijven. Om onze welvaart te behouden richten we ons op een hoogproductieve economie. Daarvoor zijn zowel praktische als theoretische talenten nodig.

De kwaliteit van en toegang tot onderwijs

Kwalitatief goed onderwijs is altijd van belang, en met name in de liberale democratie. De open en pluriforme samenleving vraagt immers om burgers die vrij en verantwoordelijk kunnen participeren. Het fundament hiervan is gelegen bij de basisvaardigheden. Deze moeten op orde zijn om onafhankelijk na te denken, zelfstandig een mening te vormen en ontvankelijk te zijn voor andere inzichten.

Om iedereen mee te nemen in het onderwijs, bieden we ruimte aan verschillende pedagogische visies, levensbeschouwingen en onderwijsmethodes, waarbij er voor discriminatie en uitsluiting geen plaats is. We zorgen voor degelijk theoretisch én praktisch onderwijs. Goed onderwijs

draagt niet alleen bij aan individuele ontwikkeling, maar ook aan innovatie en groei. Het onderwijs moet voor alle kinderen overal zo goed zijn, dat ze zich tot zelfstandige individuen kunnen ontwikkelen, ongeacht hun startpositie. We bieden kinderen ook ruime mogelijkheden tot sport en bewegen.

Verbinding

Onderwijs moet niet alleen gericht zijn op het aanleren van fysieke en mentale vaardigheden. Het speelt ook een verbindende rol in onze samenleving. Wij vormen samen een land. Het is van belang dat mensen zich daarmee verbonden voelen en elkaar daarin ondersteunen. Daarom heeft het onderwijs ook de taak om burgers te betrekken bij de Nederlandse samenleving en geschiedenis, en mee te nemen in de waarden van de democratische rechtsstaat. Onderwijs dat de democratie ondermijnt, accepteren we niet.

We stimuleren innovatie in het onderwijs, zodat het onderwijs wordt verbeterd én beter aansluit op de leefomgeving van leerlingen en studenten.

Blijven leren

Onderwijs is niet uitsluitend voor de jeugd. In een wereld die door technologische ontwikkelingen sneller verandert dan voorheen, willen we dat iedereen mee kan blijven doen. We zullen onszelf ons hele leven moeten blijven ontwikkelen. Werkgevers zullen hun werknemers daarbij willen helpen. Waar dat anders leidt tot werkloosheid, biedt de overheid mogelijkheden tot ontwikkeling en ontplooiing.

Kunst en cultuur

We omarmen kunst en culturele uitingen. Ze bieden nieuwe perspectieven, rust en bezinning in een dynamische wereld. Ook bouwen ze bruggen tussen mensen en versterken ze gemeenschappen. We beschermen daarom cultureel erfgoed als een bron van kracht, inspiratie en mogelijkheden voor de toekomst. Tegelijk is kunst een uiting van individuele vrijheid en moet dat vooral blijven. Kunst daagt uit, zoekt grenzen op en stelt onze waarden op de proef. De overheid moet daarom op gepaste afstand blijven.

Beschermen tegen digitale verleidingen

Ten slotte waarborgen we de mogelijkheid voor individuen om zelfstandig, onafhankelijk en vrij te kunnen denken, handelen en beslissen. Hiervoor is het noodzakelijk om digitale verleidingen en misleidingen tegen te gaan. We willen dat kinderen en jongeren via het onderwijs leren om digitaal weerbaar te zijn. Daarnaast beschermen we het individu zowel tegen overheidsdwang als bijvoorbeeld tegen eenzijdige informatieverstrekking door algoritmen. Zo kan iedereen uit eigen beweging tot persoonlijke bloei komen.

5 – Burgerschap en verbinding

De liberale democratie is een samenlevingsvorm waar wij trots op mogen zijn. Het pluriforme karakter zorgt voor de verscheidenheid die een maatschappij levendig maakt en in beweging houdt. Het open debat speelt hierin een centrale rol. Daardoor leren we verschillende opvattingen te waarderen, authenticiteit te omarmen en elkaar te respecteren. Tegen een achtergrond van individualisering en immigratie vergt dit aandacht voor verbinding tussen Nederlanders, beperking van de immigratie en integratie van degenen die we toelaten.

Wederkerigheid

Vanwege het belang van individuele vrijheid voelen burgers in een liberale democratie zich verantwoordelijk die vrijheid ook voor elkaar te beschermen. Dat doen zij door hun eigen vrijheid én die van de ander serieus te nemen.

De liberale democratie bestaat bij gratie van burgers die de liberale en democratische waarden aanvaarden en respecteren. Tegelijkertijd wordt zij gedragen door onze politieke en juridische instituties, die de liberale, democratische en rechtsstatelijke principes handhaven en zo de liberale waarden beschermen. Daarbij stellen zij vertrouwen in de vrije en verantwoordelijke burger.

Liberaal waarden

Balans tussen vrijheid en verantwoordelijkheid

Vrijheid bestaat niet in een vacuüm maar wordt mede gevormd door de verbanden en organisaties waar we deel van uitmaken. Instituties kunnen onze vrijheid bedreigen, maar ze kunnen het individu ook helpen zich te ontplooien en ontwikkelen. Bovendien kunnen zij individuen beschermen tegen willekeur en onrechtvaardigheid.

Verdraagzaamheid

De kracht van de liberale democratie is gelegen in het pluriforme en open karakter ervan. Die pluriformiteit en openheid vraagt om begrip voor de authenticiteit van het vrije individu en daarmee om wederzijdse verdraagzaamheid. Zonder wrijving geen glans: juist onze verschillen geven onze samenleving uniciteit, creativiteit en innovatie. Verdraagzaamheid is nodig om onze verschillen te blijven uiten.

Deze verdraagzaamheid kan niet eenzijdig zijn. Werkelijke verdraagzaamheid is altijd wederzijds. Dit betekent ook dat eenieder die wil deelnemen aan de liberale democratie zich verdraagzaam zal moeten opstellen richting de ander en de persoonlijke vrijheid van de ander. Wij zullen, kortom, de liberale en democratische waarden moeten kennen, aanvaarden en respecteren.

Sociale rechtvaardigheid

Om de inwoners te kunnen ondersteunen die die steun nodig hebben zullen we strikt moeten zijn in wie we toelaten. Als we daarin niet strikt zijn, wordt de druk op de verzorgingsstaat te groot.

Wie in Nederland wil leven, zal moeten integreren. Dat is in de eerste plaats een verantwoordelijkheid van de betrokkene. Tegelijk moeten we degenen die daarvoor hun best doen daar ook bij helpen. Wij willen alle inwoners ondersteuning bieden die een moeilijke start, ziekte of tegenslag hebben.

Horizon

Nederland bevindt zich in een periode van demografische verandering. Het aantal ouderen neemt sneller toe dan het aantal jongeren. Daarnaast groeit het aandeel van de bevolking

met een migratieachtergrond en neemt de culturele en maatschappelijke verscheidenheid toe. Deze ontwikkelingen hebben invloed op de inrichting, samenstelling en dynamiek van onze maatschappij. Om de druk op de sociale voorzieningen te verzachten en onze liberale democratie te waarborgen, is een afwachtende houding onvoldoende. We zullen grip moeten krijgen op de uitdagingen die zich nu al aandienen.

Begrip

Die veranderingen beperken zich niet tot aantallen alleen. Mensen brengen uiteenlopende ervaringen, overtuigingen en culturele referentiekaders mee. Dit brengt nieuwe perspectieven en ideeën met zich mee, en kan onze samenleving op tal van manieren verrijken. Dat vraagt om voortdurende aandacht voor ontmoeting, begrip en verbondenheid, juist omdat gedeelde vanzelfsprekendheden minder vanzelfsprekend worden.

Keuzes

Demografische veranderingen en immigratie hebben ook gevolgen voor onze sociale voorzieningen. Groei en diversiteit vergroten de vraag naar onderwijs, huisvesting, zorg en sociale ondersteuning. Dat vraagt om een samenleving die vooruitdenkt en om een overheid die keuzes durft te maken en systemen toekomstbestendig inricht.

In een diverse samenleving kunnen normen en waarden niet altijd als bekend worden verondersteld. Het niet kennen, aanvaarden en respecteren van de liberale en democratische waarden ondermijnt de liberale democratie. We kunnen er niet van uitgaan dat iedereen de liberale en democratische waarden zomaar kent, aanvaardt en respecteert. Het is daarom noodzakelijk het belang van deze waarden te erkennen en uit te dragen. Dit is de houding die wij van iemand mogen verlangen die deelneemt aan de liberale democratie. Nederlander zijn is niet vrijblijvend.

Ons streven

Wij willen de kracht van de liberale democratie behouden en versterken. Pluralisme kan de samenleving verrijken, maar het kan ook zorgen voor wrijving als delen van onze samenleving de democratische waarden niet delen of een bovenmatig beroep doen op sociale voorzieningen. De verrijking van de samenleving willen we omarmen en de mogelijke sociale wrijving willen wij beperken. Daarom willen we ruimte voor diversiteit én versteviging van de onderlinge samenhang tussen Nederlanders. De basis moet zijn dat iedereen actief kiest voor Nederland, onze democratische rechtsstaat respecteert en zich inzet om bij te dragen aan de maatschappij.

Waardering en erkenning van onze waarden

Dat betekent meer aandacht en ruimte voor liberale en democratische waarden. Ook in het onderwijs willen we hier meer aandacht voor. Onderwijs is niet alleen bedoeld om vaardigheden aan te leren, maar ook om samenhang te creëren en jongeren te verbinden met de samenleving waarvan zij deel uitmaken. Onze liberale democratie verdient meer zichtbare waardering en erkenning. Nieuwkomers die onze liberaal-democratische waarden niet aanvaarden hebben geen plek in Nederland. Laten we trots zijn op onze Nederlandse cultuur.

Snelle procedure en integratie

Voor het versterken van de liberale democratie is het nodig dat nieuwkomers de liberale en democratische waarden aanvaarden en respecteren. Een snelle immigratieprocedure is belangrijk om kansarme aanvragers snel te laten vertrekken, en om kansrijke aanvragers snel te laten integreren. Een intensief integratieproces helpt om immigranten, die het recht hebben verkregen om hier te blijven, op volwaardige wijze deel te laten nemen en bij te dragen aan onze liberale samenleving.

Grenzen stellen

Tot slot, bij de toelating van immigranten houden we rekening met zowel de integreerbaarheid van het individu als de capaciteit van de samenleving en de sociale voorzieningen om deze immigranten op te nemen. Bij het verkrijgen van Nederlanderschap mogen we van nieuwe Nederlanders verwachten dat ze de Grondwet begrijpen en omarmen, de democratische rechtsstaat aanvaarden en de Nederlandse taal beheersen.

6 – Veiligheid en geopolitiek

Wij willen dat Nederlanders en Nederland vrij blijven, als individu en als natie. Maar vrijheid is niet vanzelfsprekend. Zij staat onder druk wanneer dreigingen van binnen- en buitenland toenemen. Denk aan huiselijk geweld, bedreigingen of geweld op straat, diefstal, cyberaanvallen van criminelen en vijandige regimes. Daarom zullen wij ons actief en realistisch moeten verhouden tot een onveilige wereld. Onze vrijheid vraagt om bescherming.

Liberaal waarden

Vrijheid

De kern van een liberale geopolitiek is vrijheid. Wij willen niet gedwongen worden door buitenlandse mogendheden om op een andere manier te leven. Wij verzetten ons tegen elke vorm van buitenlandse dwang die onze democratische rechtsstaat, onze vrijheden en onze manier van samenleven aantast. Vrij blijven als land is een noodzakelijke voorwaarde om individuele rechten te kunnen waarborgen.

Nederland is een onafhankelijke en vrije samenleving. Vrijheid, zelfbeschikking en democratie zijn hierin leidend. Onze veiligheidsbeleid zal dat uitgangspunt steeds weerspiegelen. Offline en online.

Verantwoordelijkheid

Vrijheid vraagt om verantwoordelijkheid. Wie waarde hecht aan vrijheid, moet bereid zijn die te beschermen. Dat betekent waakzaamheid, het nemen van passende maatregelen en de bereidheid bij te dragen aan onze gezamenlijke verdediging. Onze veiligheid is geen vanzelfsprekendheid en ook geen taak van de overheid alleen. Zij is een gedeelde opdracht. Ieder van ons draagt de verantwoordelijkheid om, binnen zijn of haar mogelijkheden, bij te dragen aan de bescherming van onze vrije samenleving tegen bedreigingen van binnen- en buitenland. Waar we kunnen dragen we ook bij aan de vrijheid van mensen in andere landen.

Horizon

De wereldorde die na de Koude Oorlog is ontstaan, heeft haar vanzelfsprekendheid verloren. De economische en militaire macht is inmiddels diffuser verdeeld. Het Westen wordt minder dominant. In deze veranderde wereld wordt het liberalisme niet overal omarmd en hebben liberale landen niet automatisch het laatste woord.

Verwevenheid brengt welvaart én risico

Tegelijkertijd leven we in een wereld van diepe economische verwevenheid. Producten die we dagelijks gebruiken worden niet in één land gemaakt, maar ontstaan via complexe internationale ketens, met onderdelen, energie en grondstoffen uit alle hoeken van de wereld. Die verwevenheid brengt welvaart, maar ook kwetsbaarheid. Economische afhankelijkheden kunnen worden ingezet als geopolitiek machtsmiddel.

Daarnaast leven we in een tijd van ongekeerde informatieovervloed. Informatie kan ons verrijken, verbinden en versterken, maar maakt ons ook kwetsbaar. Nieuwe communicatiekanalen kunnen worden misbruikt en gekaapt door buitenlandse mogendheden en ondernemingen met onliberale bedoelingen. Desinformatie, manipulatie en beïnvloeding zijn moderne wapens geworden in geopolitieke conflicten.

Ons streven

Internationaal organiseren

In een wereld waarin liberale landen een minderheid vormen, is het van cruciaal belang dat het liberalisme zich internationaal weet te organiseren. Wij willen dat liberale landen samen optrekken en elkaar versterken, zodat de we internationaal op kunnen komen voor onze belangen.

Voor onze veiligheid blijft de NAVO van cruciaal belang. Wij zetten daarom in op een stevige en geloofwaardige NAVO, waarin Nederland een actieve en betrouwbare bondgenoot is. Tegelijkertijd is het van belang dat wij daarbinnen de Europese pijler verstevigen, zodat wij zelf een grotere verantwoordelijkheid voor onze veiligheid kunnen nemen.

Europese landen delen belangen, waarden en kwetsbaarheden. Nauwe militaire en economische samenwerking binnen de Europese Unie is noodzakelijk om onze veiligheid te waarborgen, onze economie concurrerend te houden en buitenlandse beïnvloeding tegen te gaan. Om onze gedeelde vrijheid te behouden, willen wij dat de EU uitgroeit tot een strategisch en economisch machtsblok dat op eigen benen kan staan en kan opboksen tegen de grootste rivalen in de wereld. Samen staan we sterk.

Dit vraagt om waakzaamheid om onze soevereiniteit te behouden, maar ook om ontvankelijkheid om waardevolle samenwerkingen aan te gaan en te versterken. Afhankelijk van het onderwerp werken we nauw samen in kopgroepen van gelijkgestemde landen of met de EU voorop, bijvoorbeeld op het gebied van energie-onafhankelijkheid, migratie en verdere economische samenwerking.

Daarnaast moeten we ons richten op het aangaan van nieuwe en het verstevigen van bestaande strategische partnerschappen en handelsverdragen ter ondersteuning van onze geopolitieke invloed. Wij zien de complexe wereld als een wereld vol mogelijkheden waarin wij toonaangevend willen blijven.

Binnenlandse weerbaarheid

In een onzekere en onveilige wereld kunnen we niet uitsluitend vertrouwen op de staat om onze veiligheid te waarborgen. Veiligheid is een gedeelde verantwoordelijkheid. Ook individuele burgers leveren een bijdrage aan de weerbaarheid van onze samenleving. De overheid kan daarbij bewustzijn creëren over risico's en Nederlanders helpen zich beter voor te bereiden op crisissituaties.

Ook kan de overheid informeren. Het is belangrijk dat mensen in tijden van crisis weten wat zij kunnen doen, voor zichzelf en voor elkaar. Een weerbare en vrije samenleving begint bij geïnformeerde en betrokken burgers.

Veiligheid op straat én online

Wij zien ook een taak voor de overheid bij het versterken van de cyberveiligheid. Nederland heeft een veilige en robuuste digitale infrastructuur nodig, zodat vitale systemen bestand zijn tegen digitale dreigingen en aanvallen.

Vervolgens moeten overheid, burgers en bedrijven samen optreden tegen terrorisme en tegen hen die terrorisme aanmoedigen of rechtvaardigen. We willen dan ook dat de krijgsmacht zichtbaar is in de civiele samenleving en dat jongeren actief worden betrokken. Daarnaast zal ook onze vitale infrastructuur klaar worden gemaakt voor een mogelijke crisis. We staan voor de veiligheid van onze politie en brandweer zoals zij ook voor die van ons staan.

Tot slot heeft de overheid een verantwoordelijkheid om ons te beschermen tegen

drugscriminaliteit, ondermijning en onveiligheid op straat en online. Een samenleving waarin vrouwen of minderheden zich geïntimideerd, bedreigd of onveilig voelen, is geen vrije samenleving.

7 – Welvaart

Welvaart draagt bij aan een gezonde, veilige, zelfstandige en gelukkige bevolking en vormt daarmee een onmisbare basis voor persoonlijke ontplooiing en maatschappelijke stabiliteit. Voor liberalen is welvaart een voorwaarde voor vrijheid. Zonder voldoende welvaart worden mensen afhankelijker van anderen of van de overheid. Het behoud en de groei van welvaart zijn noodzakelijk om onze liberale waarden, onze sociale voorzieningen en onze kwaliteit van leven ook in de toekomst veilig te stellen.

Liberale waarden

Vrijheid

Welvaart biedt meer mogelijkheden en draagt bij aan vrijheid en geluk. Omgekeerd leidt een economie gebaseerd op individuele keuzes ook tot welvaart. Het maken van keuzes in vrijheid leidt tot zelfontplooiing, innovatie en vooruitgang en daarmee tot meer welvaart en nieuwe kansen voor iedereen.

Verantwoordelijkheid

De grotere economische mogelijkheden leiden tot een grotere verantwoordelijkheid – voor elkaar én voor het milieu. Als we meer verantwoordelijkheid kunnen dragen, zouden we die ook moeten nemen voor onze gemeenschap, toekomstige generaties en onze leefomgeving. Welvaart schept niet alleen ruimte voor keuzes, maar ook voor zorgvuldigheid.

Sociale rechtvaardigheid

Meer welvaart maakt de samenleving voor iedereen beter, schept ruimte om meer te doen voor mensen die niet in staat zijn voor zichzelf te zorgen en draagt zo bij aan sociale rechtvaardigheid. En door mensen waar nodig een steuntje in de rug te bieden, kunnen ze vaak meer verantwoordelijkheid nemen voor zichzelf en bijdragen aan de samenleving.

Horizon

De vrije markt brengt ons veel: welvaart, keuzevrijheid, innovatie en groei. Dat willen we ook in de toekomst. Maar een geheel vrije markt kan ook ongewenste effecten hebben. Denk aan uitbuiting van mens en natuur, vervuiling, onveilig voedsel en gevaarlijke producten. Dat willen we tegengaan. Daarom staan we voor een goed vormgegeven vrije markt die de genoemde voordelen waarmaakt zonder de nadelen.

Belang arbeidsproductiviteit

Door de vergrijzing wordt een groeiend deel van de bevolking afhankelijk van publieke voorzieningen, terwijl een relatief slinkend deel van de bevolking verantwoordelijk wordt voor het verstrekken van die voorzieningen. Dat vergt scherpe keuzes, een hogere arbeidsproductiviteit én een grotere welvaart.

Leven lang leren

De acceptatie van onze huidige manier van samenleven en inkomensverdeling vermindert als diploma's en werkervaring minder zekerheid bieden in een wereld met snelle technologische ontwikkeling. Ondernemingen en hun werknemers zullen zich vaker en sneller willen aanpassen aan veranderingen in de economie. Dat vergt meer flexibiliteit, bijscholing en aanpassingsvermogen gedurende het hele leven.

Daarbij zorgen politieke verschuivingen op wereldniveau voor een onzekere toegang tot energie, grondstoffen en productiemiddelen. Tegelijkertijd lopen polarisatie en sociale spanningen op

wanneer het economisch slecht gaat.

Klimaatverandering

Daarnaast vraagt klimaatverandering dat we meer verantwoordelijkheid nemen voor de neveneffecten van onze productie en ons gedrag, terwijl we ook maatregelen willen nemen om de gevolgen van de klimaatverandering te beperken en schade te voorkomen.

Ons streven

Wij kiezen nadrukkelijk voor economische groei. Dat vereist, waar mogelijk, minder regels zodat er meer ruimte is voor ondernemen en innovatie. Meer vrijheid om te ondernemen en te innoveren leidt tot meer dynamiek en economische groei. Dat combineren we met meer stabiliteit in en beperkte omvang van de regelgeving, zodat het aantrekkelijk blijft te investeren. Samen draagt dit bij aan een sterk vestigingsklimaat, waardoor Nederland ook internationaal goed kan concurreren om bedrijvigheid en talent die veel waarde creëren.

Groene groei

We buigen de uitdagingen van klimaatverandering en natuurbescherming om in kansen voor duurzame economische groei. De overheid stimuleert innovatie en vernieuwende oplossingen voor een duurzame economie. Daarmee helpen we innovatieve Nederlandse bedrijven sneller te groeien.

Tegelijk doen we wat nodig is om mensen en de omgeving te beschermen. Om de ongewenste gevolgen van een volledig vrije markt te verhelpen, zal de overheid moeten optreden als een bescheiden maar effectieve marktmeester. Welvaart moet in een passende balans zijn met gezondheid, veiligheid, natuur, klimaat en dierenwelzijn. Dit betekent bijvoorbeeld dat economische groei niet zomaar een excuus mag zijn om fundamentele vraagstukken op die thema's voor ons uit te schuiven. Wanneer er schade of vervuiling is, is de veroorzaker in beginsel de eerstverantwoordelijke voor herstel van de schade of het betalen van herstel.

Keuzes

Vrijheid is ook de verantwoordelijkheid nemen voor je eigen handelen. Landbouw is belangrijk voor onze voedselvoorziening. Tegelijk is meer ruimte nodig voor wonen, mobiliteit, industrie, water en natuur. We kiezen voor een ruimtelijke inrichting met een hoge toegevoegde waarde, die bijdraagt aan een duurzame economie. Aangezien we te maken hebben met schaarse grond en effecten die het milieu schade toebrengen, ontkomen we er niet aan dat de landbouw enige ruimte maakt.

Werk moet lonen

Tot slot zorgen we dat zo veel mogelijk mensen passend werk kunnen vinden. Werken geeft inkomen, structuur en voldoening. Wie voltijds werkt, moet voldoende verdienen om zonder steun van de overheid fatsoenlijk te kunnen leven. Dit uitgangspunt heeft verschillende consequenties: Allereerst worden toeslagen en belastingen vereenvoudigd, zodat ze begrijpelijk zijn en geen perverse prikkels veroorzaken. Inkomenspolitiek is daarbij een landelijke kwestie, waardoor lokale inkomensafhankelijke regelingen kunnen verdwijnen. Daarnaast richten we arbeidsmigratie meer op hogere toegevoegde waarde, bijvoorbeeld voor hoogtechnologische bedrijven, onderwijs en onderzoek. Ook zetten we expliciet in op een uitbreiding van internationale handel en samenwerking met toonaangevende partners. Tot slot moet er een vangnet zijn voor wie het moeilijk heeft, erop gericht dat mensen zo snel en goed mogelijk weer zelfredzaam kunnen worden. Dat vraagt om snelle hulp en om meer aandacht voor het zelfstandig blijven functioneren, onder meer door een leven lang leren. Mensen met een permanente beperking ondersteunen we waar dat nodig is. Zo doet iedereen mee.

8 – Gezonde mensen in een gezonde wereld

Gezondheid, klimaat en leefomgeving bepalen in belangrijke mate de kwaliteit van ons leven. Daarom vinden wij het belangrijk dat alle Nederlanders toegang hebben tot passende zorg. Iemand's fysieke en mentale toestand mag niet in de weg staan van individuele ontplooiing en deelname aan de samenleving.

Ook willen we een gezonde en veilige omgeving voor iedereen. De natuurlijke omgeving waarin we leven draagt bij aan onze fysieke en mentale gezondheid, en verdient daarom bescherming en zorg. Natuur en dieren zijn van waarde, wat vraagt om verantwoord gebruik van onze leefomgeving en om het voorkomen van onomkeerbare schade voor huidige en toekomstige generaties.

Liberaal waarden

Vrijheid

Vrijheid vraagt om meer dan formele rechten. Mensen moeten ook fysiek en mentaal in staat zijn om keuzes te maken en die uit te voeren. Een goede gezondheid vergroot de mogelijkheden om te leren, te werken, relaties aan te gaan en actief deel te nemen aan de samenleving.

Wie structureel ziek is of geen toegang heeft tot zorg, raakt sneller buitenspel. Als liberalen willen wij dat iedereen kan meedoen, en goede en toegankelijke zorg is daarvoor een noodzakelijke voorwaarde.

Verantwoordelijkheid

Wanneer het gaat om welzijn, draagt het individu twee verantwoordelijkheden: één naar zichzelf en één naar anderen. In eerste instantie zijn we verantwoordelijk voor onze eigen gezondheid. Daarnaast mogen we van elkaar verwachten dat we bijdragen aan een samenleving waarin mensen gezond kunnen leven en waarin zorg beschikbaar blijft voor wie het nodig heeft.

Die verantwoordelijkheid strekt zich ook uit tot toekomstige generaties. De wereld waarin zij opgroeien, wordt vandaag vormgegeven. Of het nu gaat om de inrichting van onze zorg, onze leefomgeving of ons klimaat: wij handelen met het besef dat onze keuzes gevolgen hebben die verder reiken dan het hier en nu.

Sociale rechtvaardigheid

Niet iedereen begint het leven met dezelfde kansen. Sommigen worden geboren met een aandoening die hun vrijheid beperkt, anderen hebben tot op hoge leeftijd veel bijgedragen aan de samenleving en worden kwetsbaarder. Deze mensen kunnen zich doorgaans minder eenvoudig ontplooiën en verdienen bescherming en ondersteuning. Een liberale samenleving laat mensen niet vallen wanneer zij hulp nodig hebben of pech hebben gehad.

Horizon

De medische kennis en technologie ontwikkelen zich in hoog tempo. Nieuwe behandelingen en inzichten bieden enorme kansen voor gezondheid en levenskwaliteit. Tegelijkertijd roept dit de vraag op of we deze ontwikkelingen ook daadwerkelijk altijd zouden moeten inzetten. Dat vraagt om voldoende financiële middelen en om voldoende mensen die in de zorg willen en kunnen werken.

Tekort aan personeel

Nederland vergrijsst in snel tempo. Dat betekent dat de vraag naar zorg fors zal toenemen. Waar nu ongeveer één op de zeven werkende mensen in de sector zorg en welzijn werkt, zal dit bij ongewijzigd beleid in de toekomst oplopen richting één op de vier. Dit legt grote druk op de arbeidsmarkt en op de houdbaarheid van het zorgstelsel.

Daarnaast verandert het klimaat in rap tempo. Dit heeft directe gevolgen voor onze gezondheid en onze leefomgeving. Extremer weer, hitte, droogte en wateroverlast vragen om aanpassingen in hoe en waar we wonen, werken en voedsel verbouwen.

Ons streven

Omdat de zorgvraag sneller groeit dan de beschikbare capaciteit, kunnen we vanuit de overheid geen onbepaald beroep doen op medische professionals. We zullen daarom meer verantwoordelijkheid voor onze gezondheid zelf moeten dragen, en ook voor die van onze naasten. Zorg is niet alleen een professionele taak, maar ook een gedeelde individuele én maatschappelijke verantwoordelijkheid. Dat betekent een grotere rol voor lokale netwerken, vrijwilligers, vrienden en familie. Meer aandacht is nodig voor het belang van een fijne leefomgeving en het hebben van een sociale gemeenschap, waarbij mensen beter voor zichzelf en voor elkaar kunnen zorgen. Die zijn van groot belang voor de gezondheid.

Concentratie en innovatie

Tegelijkertijd willen we inzetten op concentratie en centralisatie van specialistische zorg. Door specialisten dichterbij elkaar te brengen, kunnen zij elkaar beter ondersteunen en kan medisch onderzoek zich sneller ontwikkelen. Deze optimalisering komt uiteindelijk de kwaliteit van zorg voor iedereen ten goede. Daarnaast creëren we meer ruimte voor innovatie, bijvoorbeeld door het vergoedingensysteem anders in te richten.

Kiezen voor herstel

We hebben geen recht op onbeperkte medische zorg vanuit de overheid. We erkennen dat medische kennis en technologie zich sneller ontwikkelen dan de middelen om deze onbeperkt toe te passen. Dat vraagt om moeilijke keuzes. We moeten daarbij op zoek naar een nieuwe balans tussen de verlenging van het leven en de kwaliteit van leven. We willen voor iedereen optimale zorg bieden binnen de beschikbare mogelijkheden.

Zelfbeschikkingsrecht

Vrijheid en verantwoordelijkheid betekenen dat iedereen die daartoe in staat is zelf regie kan houden over het laatste deel van zijn of haar leven. Wij willen daarom meer ruimte voor euthanasie.

Verantwoordelijkheid

In een verzorgingsstaat delen we de meeste kosten van zorg met elkaar. Om uitbuiting en expansie van de verzorgingsstaat te voorkomen, vinden wij het redelijk dat niet iedereen zomaar de consequenties draagt van de handelingen van een ander. Wie door bewuste keuzes aantoonbaar hogere zorgkosten veroorzaakt, mag daar zelf meer verantwoordelijkheid voor dragen. Dit principe heeft ook betrekking op handelingen van (rechts)personen die de natuur en het klimaat aantoonbaar schade toebrengen.

Een leefbare wereld

Tot slot zullen we ons leven moeten aanpassen aan een veranderend klimaat. Dit is een collectieve opgave die vraagt om gezamenlijke inspanning. De overheid beschermt de natuur, schept er voldoende ruimte voor en stuurt in de aanpassingen die nodig zijn voor het opvangen van de gevolgen van de klimaatverandering, bijvoorbeeld door extremer weer. Daarnaast willen

wij dat de overheid burgers en bedrijven ondersteunt bij deze transitie, onder meer door het subsidiëren en faciliteren van de overstap naar duurzame energie en een toekomstbestendige handelswijze. Zo dragen we bij aan een mooie toekomst voor de volgende generaties.

9 – Aan de slag!

De VVD is een liberale volkspartij. VVD'ers zijn optimistische liberalen. De vrijheid van het individu staat bij ons hoog in het vaandel. Wij durven vooruit te kijken, kansen te pakken en wij zijn niet bang om verantwoordelijkheid te nemen voor moeilijke keuzes. Wij zijn onverschrokken, ontvankelijk en innovatief. En wij zijn trots op onze partij en liberalen die ons zijn voorgegaan. Zij hebben de basis gelegd voor het vrije, gelukkige en welvarende Nederland zoals wij dat nu kennen.

Dit Liberaal Manifest begint en eindigt bij de liberale overtuiging dat vrijheid en verantwoordelijkheid hand in hand gaan. De liberale democratie bestaat bij gratie van burgers die de liberale en democratische waarden aanvaarden en respecteren. Door het belang van vrijheid in te zien, gaan ze er op verantwoordelijke wijze mee om en waarderen ze ook elkaars individuele vrijheden. Daarnaast beschermt de overheid de individuele vrijheid door zichzelf te begrenzen en inbreuken van individuele vrijheden door anderen tegen te gaan.

In dit Liberaal Manifest doen wij een stevig appèl. De vrijheid van het individu en van Nederland staan namelijk onder druk, en zij moeten met kracht worden beschermd. Krachtiger dan wij dat nu doen.

Op veel plaatsen in de wereld groeien politieke stromingen die vijandig staan ten opzichte van vrijheid, democratie en de onafhankelijke rechtspraak. Ook in ons eigen land staat de vrijheid van het individu onder druk, neemt discriminatie toe en neemt de tolerantie ten opzichte van elkaar in hoog tempo af.

Wij moeten tegendruk durven geven. Als wij willen dat onze kinderen ook kunnen opgroeien in een land dat vrij, veilig, schoon en welvend is, moeten we investeren en offers durven brengen. Dit vraagt allereerst om het actief beschermen van de liberale verworvenheden. Voor iedereen moet de eigen vrijheid en die van de ander vanzelfsprekend zijn. Hiervoor is nodig dat het verbod op discriminatie en de garantie op gelijke behandeling, Artikel 1 van onze Grondwet, steviger en krachtiger worden verankerd in ons collectieve bewustzijn. Dit geldt ook voor nieuwkomers: je hebt respect voor onze vrijheid en liberale verworvenheden. Als je die niet accepteert, ben je hier niet welkom.

In een veranderende wereld kiezen wij voor een sterk en weerbaar Nederland dat zijn inwoners en hun vrijheid beschermt. Vrijheid is immers niet vanzelfsprekend. Die moet beschermd worden. Door samenwerking met bondgenoten, versterking van Europese economische en militaire slagkracht, en aandacht voor interne veiligheid beschermen we onze vrije manier van leven.

Wij kiezen voor een ambitieus Nederland met een ijzersterke concurrerende economie die tot de top van de wereld behoort. Onze vrije en sterke economie heeft ruimte nodig om te groeien. Minder complexe regels en meer aandacht voor uitvoerbaarheid en effectiviteit zijn noodzakelijk om ondernemerschap te faciliteren, afhankelijkheid te verminderen en duurzame welvaart te creëren. Werken moet lonen, zodat een fatsoenlijk bestaan mogelijk is zonder steun van de overheid.

Wij kiezen voor een kleine, effectieve overheid die doet wat nodig is en niet meer dan dat. Dit is een overheid die opkomt voor de vrijheden, belangen en welvaart van haar burgers. Een overheid die duidelijk, uitvoerbaar en voorspelbaar is, en die zich richt op haar kerntaken. Niet omdat de overheid onbelangrijk zou zijn, maar juist omdat haar kracht ligt in de begrenzing van haar invloedssfeer ten behoeve van rechtszekerheid en betrouwbaarheid.

Wij kiezen voor betrokken burgers die verantwoordelijkheid nemen voor zichzelf, voor elkaar en voor de samenleving. Want met vrijheid komt verantwoordelijkheid. De liberale democratie vraagt om actieve deelname, om waardering voor individuele verscheidenheid, en om bescherming van het open debat, de vrijheid van meningsuiting en de pluriforme maatschappij. Daarnaast vraagt de liberale democratie om de verantwoordelijkheid om voor elkaar te zorgen en elkaar te beschermen. De overheid kan immers niet alles oplossen en dat willen we ook niet.

Voor het leven in vrijheid zijn gezondheid en een gezonde leefomgeving noodzakelijk. Wij kiezen voor welvaart die in een passende balans staat met mens en natuur, ook voor toekomstige generaties. Ook kiezen wij voor een samenleving waarin mensen zoveel mogelijk voor zichzelf kunnen zorgen. Goed en toegankelijk onderwijs is daarbij essentieel voor persoonlijke ontplooiing, innovatie en economische kracht, en daarmee voor een veerkrachtige samenleving.

Inspiratie voor de toekomst

Dit Liberaal Manifest bevat een beschrijving van onze liberale kernwaarden en een route langs een aantal thema's voor Nederland in 2048. Het is geen blauwdruk voor de komende decennia, maar een anker én uitnodiging. Het waardeert kernwaarden, stelt grenzen en biedt een gedeeld perspectief om koers te houden in onzekere tijden. Zo zijn we in staat om telkens weer liberale antwoorden te formuleren op nieuwe vraagstukken. Hiervoor is iedereen nodig die staat achter de liberale democratie, en die de liberale waarden wil uitdragen en verdedigen. Zo werken we, samen, aan een vrij en verantwoordelijk Nederland.